

БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ – МЕДИЙНИ ДИСКУСИИ ПО ВЪПРОСА ЗА ВИНАТА

доц. д-р Тодор Илиев Мишев,
СУ „Св. Кл. Охридски”

THE BALKAN WARS – MEDIA DISCUSSIONS ON THE BLAME ISSUE

Todor Iliev Mishev

РЕЗЮМЕ: Темата се отнася до медийните дискусии в българския ежедневен и седмичен печат, които са свързани с търсенето на „виновник” за неуспеха на България в Балканските войни от 1912-1913 год. Дебатите продължават дълго, до 1915 год. В тях се преплитат опити за обективни оценки, спекулации и откровенна демагогия. Всички политически сили отхвърлят упреците за виновност към себе си и се опитват да прехвърлят вината върху други политически, военни, международни фактори. С тези медийни дискусии се започва една близо стогодишна тенденция в българското общество, продължаваща и днес – да се търси „виновник” за всичко, което се случва в България.

Ключови думи: война, медии, криза, катастрофа, виновник, съд.

ABSTRACT: The article refers to the media discussions in the Bulgarian press related to the searching of “blame” for the failure of Bulgaria in the Balkan Wars of 1912-1913. The media discussions were an attempt to intertwine objective evaluations, speculations and outright demagoguery. All political forces rejected assumptions of guilt and tried to blame on other political, military and international factors. Thus began an almost one hundred-year trend in the Bulgarian society which is continuing today – to seek “blame” for everything that happens in Bulgaria.

Key words: war, media, crisis, disaster, blame, court.

Вината и виновниците са любима тема на медиите още от тяхната поява. В общата история на Новото време този въпрос е основен преди, по време и след всеки военен конфликт между две или повече държави. В българската история той се среща още във възрожденския печат, в политическите борби след Освобождението и при катаклизми в международните отношения [1]. При тези публични дискусии винаги има смесване на история и настояще, винаги има пророчества за бъдещето. Все пак, от 1879 до 1912 година България се развива относително стабилно във възходяща линия. Цялостната съдба на държавата се променя след неуспеха на Балканските войни от 1912-1913 година. След тази медийно наречена „национална катастрофа”, историческото развитие се превръща в спирала от кризи, с последващи дискусии за вина, отговорност и наказание. Медийните дискусии по-късно

оказват влияние както върху стила и съдържанието на академичните изследвания, така и в съдържанието на учебниците по история [2].

Медийните дискусии по въпроса за политическата вина и политическата отговорност през 1913-1915 година започват циклично да се повтарят след всяко важно историческо събитие. Особено характерно те се проявяват след Първата световна война, след промените от 09.09.1944 година, след промените от 10.11.1989 година и след последната смяна на властта през 2009 година. Всеки следващ път тези дискусии са по-ожесточени и по-продължителни като време, но сценарият е един и същ. Според първата част от сценария управлявалите преди са виновни за всичко и са водили страната към поредната национална катастрофа. Опозицията е посочвала спасителния път, но управляващите не са се вслушвали. След съответния катаклизъм опозицията взима властта и започва още повече да хиперболизира медийно „вината“ на предишните управляващи, да настоява за съдебно узаконяване на тази вина.

Темата за вината се експлоатира от всички партии, определящи се за десни, центристски или леви. В медийните дискусии стилът и понятийният апарат са почти едни и същи, независимо кой е обвиняващия. Темата за вината по правило е временна и конюнктурна. Тя затихва за няколко години след поредните парламентарни избори или е прекъсвана от друго важно събитие. Впоследствие, това ново събитие поражда друга дискусия за вина и по друг въпрос. Така, в България от 1913 година до днес, през определени периоди от време постоянно се възпроизвежда медийния политически спор – „Кой е виновен?“.

След 1913, критичният тон в медиите е основен, постоянен и насочен към всеки един фактор, който има отношение към загубената война. През 1913-1915 година основният въпрос е: „Кой е виновен за погрома?“. От края на 1914 година и през 1915 година въпросът е: „Кой ще бъде виновен за пропуснатите ползи в Световната война? След 1919 год. въпросът е: „Кой е виновен за двете национални катастрофи?“.

При бурните обществени дискусии за войната в най-неизгодни и губещи позиции са управлявалата през 1911-1913 година коалиция от народната и прогресивно-либералната партия. Тя е посочвана за виновник от всички останали партии, от военните, от обществените организации. Оправданията са неубедителни за обществото, въпреки, че двете партии имат и логични аргументи. Двете управлявали партии също отправят упреци към царя и военните, но те не звучат убедително. Народът по принцип е настроен критично и излива гнева си над тях с отрицателен вот на изборите през 1913-1914 год. Новата управляваща коалиция от три управляващи партии има далеч по-силни позиции. Те държат механизмите на властта и имат сериозни вестници. Според тях, основни виновници за погрома са предишните управляващи, балканските съюзници на България и Русия.

Най-всеобхватна е критиката на трите определяни за крайно леви партии БРСДП (о) БРСДП (тс) и БЗНС. До 1913 година те не са участвали в управлението и се чувстват в най-силна позиция при определяне на виновника. За тях всички са виновни. Във външнополитически план виновника е колкото царска русия, толкова и империалистическите монархии – Германия и Австро-Унгария. Виновна е

Турция, виновни са и съюзниците на България от Балканския съюз. Във вътрешно-политически план виновни са монархът, управляващите и опозиционните партии – те всички заедно водели страната към гибелна война. Виновни са офицерите, тъй като са обслужвали монарха в стремежа му за завладяване на нови територии. Невинен е само народът и самите социалисти, тъй като още преди 1912 година били против воденето на война. Във вестниците на трите партии се забелязва почти фанатично отношение по въпроса за вината. Те не предлагат реална алтернативна политика, а общи фрази за мир, сътрудничество, неутралитет.

С тази пропаганда трите леви партии постигат много добри резултати на парламентарните избори за 16-то и 17-то ОНС през 1913 год. и 1914 год. До тогава двете социалдемократически партии имат голям интелектуален потенциал, добре финансирани и добре списвани вестници, но малко избиратели. Чрез посочване на виновника и чрез тоталната си критичност те печелят от масовия избирател, който едва ли преди това би гласувал за социалистическите им идеи. Почти същото се получава при БЗНС. Партията популистки се отъждествява със селяните от полето и от войската. Посочва за виновник монарха и гражданите – политици, които съсипали България. Така, без особен интелектуален потенциал и с доста примитивно списван вестник, БЗНС увеличава многократно своите избиратели. В общо взето еднозначната пропаганда на трите партии има и определени нюанси.

Във времето от 1913 год. до 1915 год. е характерна появата на десетки нови, „независими“ вестници, които привидно се дистанцират от партийния печат. Основната им функция е агресивно да атакуват определени политически фактори в България и определени държави в Европа. По въпроса за вината те понякога казват това, което партийните вестници не искат или не могат да кажат. Обикновено, само няколко месеца след своята поява техният тираж става по-голям от тиража на партийните органи. Тази тенденция се повтаря по-късно във всички бурни исторически периоди на преход. Основните причини за това са две – превъзбудената нация и финансирането от чужди фактори. Оказва се, че през 1913-1915 година пазарът на вестници се пренасища с временно съществуващи издания. Същият феномен се забелязва по-късно и през периода 1990-1995 год. След изчерпване на донорските постъпления или след успокояване на обществените страсти, тези издания престават да съществуват.

През периода 1913-1915 год. повечето от българските вестници са скрито финансирани или директно подкупвани от дипломати и банкери на Великите сили, имащи интереси с България. Германия и Австро-Унгария, чрез реклами или чрез инициативи на създадени спешно по целесъобразност българо-германски дружества финансират печатните органи на управляващите партии и близките до тях независими вестници, като „Народни права“, „Нов век“, „Камбана“, „Балканска поща“, „Утро“, „Дневник“ и др. Руското посолство директно финансира почти всички вестници на опозиционните партии – „Мир“, „Дума“, „Пряпорец“, „Радикал“, „Народ“, „Земеделско знаме“. Руски и френски капитали спомагат за излизането на „независими вестници“, обслужващи руско-френската политика. Това са „Заря“, „Балкански сговор“, „Слово“, „Балкански куриер“ [3].

Получават се дори странни медийно-политически метаморфози. Един и същ човек – Кръстьо Станчев издава през 1914 год. германofilския вестник „Камбана” и русофилския „Балканска поща”. Една година по-късно немските финанси изместват руските във в-к „Балканска поща” и в същия вестник, съответно Русия веднага става единствен виновник за бедите на България. Голяма част от широките социалисти участват активно в пропагандата на германofilския вестник „Камбана”, обикновено с псевдоними. В същото време техният партийен орган в-к „Народ” се финансира от руското посолство и подкрепя политиката на Русия. Правителството на Васил Радославов с удоволствие констатира, че вестникът на тесните социалисти, начело с Димитър Благоев и Георги Кирков, се финансира щедро от националистически настроените германски социалдемократи. В резултат на това, вестникът на БРСДП (тс) обвинява Русия за всички възможни бедни, които са се случили на България през последните 45 год. след Освобождението.

След 1919 год. повечето главни редактори и собственици на вестници от разглеждания период са изправени пред съд. Там стават ясни част от скритите финансови мотиви за тяхната публична дейност. Подобна тенденция има и през периода 1944-1949 год. [4].

През 1913-1915 год. в медиите се оформят няколко основни теми, които се използват за обвинение на основния политически опонент. Тези теми, с известни нюанси, се повтарят в следващите исторически периоди и до днес. Първата тема е външната политика и неуспешната дипломатия, избирането на неподходяща Велика сила за покровител и балкански съсед за съюзник. В исторически план се оказва, че какъвто избор да се направи, България е губеща. Във външно-политически план има обвинения, че българските политици служат на чужди интереси. Втората тема е икономическа. По правило, политическите кризи след военните или в преходни години винаги водят до икономически кризи. Това дава удобен повод за успешни популистки обвинения към управлявалите в предишен период. Третата тема е национално-етническият въпрос в неговия вътрешно-държавен план. През разглеждания период правителството от 1911-1913 год. е обвинявано в насилствено покръстване на българо-мохамеданите в новоосвободените земи. Следващото правителство на Васил Радославов е обвинявано в спекулативно използване на турските и българо-мохамеданските гласове в предизборните кампании. Така, коалицията от български партии и цялостната политика на държавата става заложник на депутатите – мюсюлмани.

Характерно при дискусиите за вината е фактът, че никога обвиняемият не се признава конкретно за виновен. Защитната реакция се свежда до контра-обвинения и в изместване на темата в съзнанието на обществото. В дискусиите често се поставят няколко фундаментални въпроса. Първият е: „Може ли да има вина за водене на определена цялостна държавна политика?”. Вторият е: „Трябва ли да има съд за посочения от медиите виновник?”. След 1919 год. и до днес всички нови управляващи след съответната медийна кампания са провеждали съдебни процеси срещу управлявалите преди. Във всички случаи, историческата и правната наука, макар и с известно закъснение, са определяли тези процеси като недемократични, антикон-

ституционни или най-малкото за показно популистки. Оказва се, че вината в политиката може да се дискутира медийно, но не може да се докаже юридически. Езикът на медиите не може да доведе до конкретни юридически доказателства.

Медийните дискусии от 1913-1915 год., както и тяхното продължение по-късно, раждат и утвърждават медийното политическо понятие „национална катастрофа”. Постепенно това, сътворено от медиите понятие, се превръща в академично историческо понятие и се налага в учебниците по история. Понятието не винаги отразява реалните исторически факти и историческата действителност. В същото време то е много удобно за обработка на общественото мнение. Така се раждат медийните образи на първата и втората национални катастрофи от 1913 и 1919 год. След 1944 год. новата власт медийно утвърждава тезата, че БКП и СССР са спасили България от трета национална катастрофа. След 1989 год. новата опозиция пропагандира, че БКП и Тодор Живков са довели страната до четвърта национална катастрофа. Само през последните две години, 2009-2010 год. политически лидери и журналисти са употребили над 450 пъти понятието „национална катастрофа”. То обикновено се придружават от понятията „криза” и „революция”. Съществуват много техни варианти – „революционна ситуация”, „кризисна ситуация”, революционни настроения, революционни промени, кризисна интервенция и др.

По правило, винаги след някакъв външнополитически или вътрешно политически катаклизъм, опозицията медийно хиперболизира и преекспонира обективно съществуващата обществена възбуда. В понятията „криза и революция” се влага доста абстрактен и противоречив смисъл, обективно отдалечен от класическите понятия от Карл Маркс и Фридрих Енгелс. Целта е да се внуши по-голяма вина на управлявалите преди, както и наличието на някакво единство между критикуваните и разгневения народ. Обикновено, една-две години след смяната на властта понятията национална катастрофа, революция и криза изчезват от медиите. Те се появяват отново в следващия подходящ момент, когато политическият противник трябва да бъде компрометиран. Политическите сили, които използват тези понятия обикновено печелят временна обществена подкрепа. След определен период, ефектът на медийния политически компромат изчезва и политическите сили търпят неуспех. Получава се ефектът на бумеранга, поради което те престават да съществуват. Остава темата за войната – до следващия провал и за следващите избори.

Литература:

1. Делев, П. и др. История на България. Планета 3, С., 2001.
2. Дамянов, С. България във Френската политика – 1878 – 1918 год. С. 1985, стр. 432-443. Вл. Топенчаров. Българската...стр. 622-682.
3. Мутафчиева, В. и др. История и цивилизация. Анубис, С., 2001., Лазаров, Ив. и др. История и цивилизация. Слово, ВТ, 2001., Андреев, Й. и др. История и цивилизация, Кръгзор, С., 2002., Гюзелев, В. и др. История и цивилизация. Просвета. С., 2001.
4. Попов, Ж. Народно-либералната (стамболовистка) партия в България 1913-1920 год. С., 1986, стр. 177-185. М. Лалков, Балканската политика на Австро-Унгария, 1914-1917. С., 1983, стр. 174-176.
5. Топенчаров, В. Българската журналистика 1903-1918 год. С., 1982.